

УДК 94(438)«2015/2023»:324(=161.2)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-2-5>

Ярослав ПЕТРИШИН,

orcid.org/0009-0008-7226-4095

аспірант кафедри історії України та правознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) yaroslav272016@gmail.com

ПЕРЕДВИБОРЧІ КАМПАНІЇ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ТА ПРАВОПОПУЛІСТСЬКИХ ПАРТІЙ ДО ПАРЛАМЕНТУ ПОЛЬЩІ (2015–2023): УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Мета статті – проаналізувати особливості передвиборчих кампаній праворадикальних і правопопулістських партій Польщі у 2015–2023 рр. до Сейму та Сенату Польщі у контексті їхнього ставлення до України в роки російсько-української війни. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні історико-політичного, компаративного та дискурс-аналізу, що дає змогу комплексно розкрити специфіку парламентських передвиборчих кампаній праворадикальних і правопопулістських партій Польщі у 2015–2023 рр. Використано принципи історизму та об'єктивності, які дозволили простежити еволюцію політичних наративів у динаміці змін суспільно-політичного контексту. Застосовано порівняльний підхід для зіставлення риторики різних партій, елементи контент-аналізу (дали можливість ідентифікувати ключові теми, маркери та оцінки України в партійних програмах і медійному просторі), дискурс-аналіз. У результаті дослідження встановлено, що праворадикальні та правопопулістські партії Польщі у 2015–2023 рр. активно використовували українську тематику з метою мобілізації електорату та формування націоналістичного дискурсу. Показано, що образ України коливався від партнерського у безпековому вимірі до критичного (особливо у питаннях історичної пам'яті, міграції та економічної конкуренції). Відзначено, що нерідко виборчі кампанії супроводжувалися маніпулятивним використанням історичних тем, зокрема Волинської трагедії, використанням стереотипних тез щодо українських мігрантів, що, водночас, привело до переходу частини політичної еліти Польщі до прагматичного тлумачення українсько-польського партнерства.

Ключові слова: Польща, Україна, парламентські вибори, передвиборчі кампанії, праворадикальні партії, популізм, націоналізм, історична пам'ять, електоральна стратегія, медійний дискурс, українсько-польські взаємини.

Yaroslav PETRYSHYN,

orcid.org/0009-0008-7226-4095

Postgraduate student at the Department of Ukraine's History and Law

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) yaroslav272016@gmail.com

ELECTORAL CAMPAIGNS OF FAR-RIGHT AND RIGHT-POPULIST PARTIES IN THE POLISH PARLIAMENTARY ELECTIONS (2015–2023): THE UKRAINIAN CONTEXT

The aim of the article is to analyze the peculiarities of the electoral campaigns of far-right and right-populist parties in Poland during 2015–2023 in the context of their attitudes toward Ukraine amid the ongoing Russian-Ukrainian war. The research methodology is based on a combination of historical-political, comparative, and discourse analysis approaches, which make it possible to comprehensively reveal the specifics of the parliamentary electoral campaigns of Polish far-right and right-populist parties in 2015–2023. The principles of historicism and objectivity were applied to trace the evolution of political narratives within the dynamics of the changing socio-political context. A comparative approach was used to contrast the rhetoric of various parties, while elements of content analysis helped to identify key themes, markers, and evaluations of Ukraine in party programs and the media space. Discourse analysis was employed to examine the structure and meaning of political messages regarding Ukraine. The study found that far-right and right-populist parties in Poland during 2015–2023 actively used the Ukrainian issue as a tool for voter mobilization and the formation of a nationalist discourse. It was shown that the image of Ukraine ranged from a partner in the security dimension to a critical one, particularly in matters of historical memory, migration, and economic competition. It was noted that electoral campaigns were often accompanied by manipulative use of historical topics, including the Volhynia tragedy, and stereotypical narratives about Ukrainian migrants, which, however, led part of the Polish political elite toward a more pragmatic interpretation of Polish-Ukrainian partnership.

Key words: Poland, Ukraine, parliamentary elections, electoral campaigns, far-right parties, populism, nationalism, historical memory, electoral strategy, media discourse, Polish-Ukrainian relations.

Постановка проблеми. «Україна та українці» – важливий елемент політичного дискурсу Республіки Польща під час парламентських виборів 2015 р., 2019 р., 2023 р., особливо серед праворадикальних партій, які, з одного боку, декларували підтримку боротьби України проти російської збройної агресії, з іншого – наголошували на необхідності «захисту польських інтересів» у питаннях історичної пам'яті, економіки та міграції. У риторичі праворадикалів спостерігається поєднання антиросійських гасел із недовірою до української влади, що проявляється у вимогах визнання «польських жертв Волині», обмеження працевлаштування українців і перегляду соціальної підтримки для біженців. Поступово вищезазначені теми перетворилися на стійкі елементи передвиборчих програм, орієнтованих на електорат, який відчуває загрозу глобалізації, війни та міграції. Все це, актуалізує досліджувану проблему, проблеми історичної пам'яті, міграції та економічних інтересів переплітаються у праворадикальному політичному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія досліджуваної проблеми перебуває у зародковому стані, оскільки більшість наукових праць польських та українських істориків: (а) обмежуються описовим аналізом подій; (б) характеризуються відсутністю комплексної інформації про рівень інтеграції «українського питання» у виборчі стратегії праворадикальних і популістських партій; (в) побудовані без врахування міждисциплінарного підходу до аналізу виборчих кампаній до парламенту Польщі у 2015–2023 рр. У руслі досліджуваних процесів заслуговують на увагу праці Єжи Кордаса «Polska – Ukraina: polityka historyczna w latach 2015–2017» (Kordas, 2018), Войцеха Сокула «Partie polityczne w Polsce wobec polityki wschodniej i współpracy polsko-ukraińskiej: uwarunkowania, koncepcje, ewolucja» (Sokół, 2025), Ришарда Терлецького «Koalicjanci PiS wiedzą, że sami nie mają żadnych szans» (Terlecki, 2022), В. Гулая, В. Максимівця «Український контекст виборчих кампаній у Польщі 2019 року до Європейського парламенту та сейму та сенату» (Гулай, 2019), І. Кіянки, І. Туровського «Аналіз виборчої кампанії у Польщі [2023]: можливості і загрози» (Кіянка, 2023). У статті також використано Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень «Парламентські вибори в Польщі 2023: підсумки і перспективи польської зовнішньої політики» (Парламентські вибори в Польщі 2023..., 2023).

Основна мета статті – комплексне дослідження ролі «українського питання» у передвиборчих кам-

паніях праворадикальних та правопопулістських партій Республіки Польща у 2015–2023 роках як чинника політичної мобілізації, ідеологічного позиціонування та електоральної конкуренції.

Виклад основного матеріалу. У досліджуваній період перші парламентські вибори в Польщі відбулися у жовтня 2015 р. (Мехед, 2015). Право голосувати отримали понад 30,5 мільйонів громадян Польщі, було відкрито понад 27 тисяч дільниць, зокрема закордоном (В Польщі проходять парламентські вибори, 2015). За 460 депутатських мандатів до нижньої палати парламенту (Сейму) боролися майже 8 тис. кандидатів, а за 100 сенаторських місць у верхній палаті парламенту – понад 400 осіб (У Польщі сьогодні вибори до парламенту, 2015). Участь у виборах брали декілька праворадикальних, популістських партій, зокрема «Коаліція Відродження Речіпосполитої – Свобода і Надія» (КОРВіН), «Кукізі'15», «Конгрес нових правих».

26 жовтня 2015 р. Державна виборча комісія Польщі оголосила офіційні результати парламентських виборів. Голова комісії Войцех Гермелінський констатував перемогу на виборах партія «Право і справедливість» (права, консервативна, націоналістична і популістська партія (Зміна влади у Польщі, 2015)), яка отримала 37,6% голосів виборців (її представники – прихильники більш «прагматичного» ставлення до України і часто не приховували своїх антиукраїнських поглядів у трактуванні спільної українсько-польської історії) (Українці мають визнати себе винними у геноциді поляків..., 2015). Ліберально-консервативна партія «Громадянська платформа» заручилася підтримкою 24% виборців. Також до польського парламенту увійшли: рух колишнього рок-музиканта Павла Кукіза (8,8% голосів), ліберальна партія «Сучасна» (7,6%) і Польська селянська партія (5,1%) (Мехед, 2015). Парламентські вибори у Польщі привели до зміни влади: коаліція і уряд ліберальної «Громадянської платформи» і лівоцентричної Польської селянської партії поступилися праворадикальній партії – «Право і справедливість» (Зміна влади у Польщі, 2015).

Під час виборчої кампанії партія «Право і справедливість» практично не порушувала «українське питання», однак її члени наголошували, що:

- російсько-українська війна – прямий виклик для східних кордонів Польщі;
- необхідно захищати національні інтереси Польщі у контексті російсько-українського збройного конфлікту;
- існує потреба в обмеженні трудових / біженських потоків з України;

– потрібен «чесний діалог» про складні історичні події.

Після завершення парламентських виборів 2015 р. антиукраїнські меседжі декларували окремі члени партії «Право і справедливість». Для прикладу, новообраний сенатор від «Права і справедливості», відомий польський історик Ян Жарин зазначав, що українці «не стануть повноцінною нацією без усвідомлення того, що Волинська трагедія була геноцидом польського народу» (Знову за старе, 2015). На його думку, упродовж останніх десятиліть у Польщі відбувалися процеси, які поставили під сумнів польську ідентичність. «Нам не тільки не вдалося «відучити» українців від антипольських настроїв щодо інтерпретації польсько-українських відносин, ми навіть шкодимо їм. Адже ми (поляки) повинні чітко їм сказати про те, що якщо вони хочуть бути європейським народом, інтегруватися в європейський культурний простір, то не мають прославляти і шанувати ОУН-УПА», – відзначав сенатор (Знову за старе, 2015).

У цьому контексті, оцінюючи перспективи українсько-польських відносин, кореспондент Радіо «Свобода» Михайло Поживанов писав: «Як не прикро, але Польща, як і країни Балтії, зазнає нині дуже потужної інвазії путінських агентів, перелицьованих агітаторів та порушників спокою всіх мастей...» (Поживанов, 2015). Як приклад він наводив діяльність праворадикальної партії Конгрес Нових Правих, яка була заснована у 2011 р. польським політиком Янушем Корвіном-Мікке. Згодом, після внутрішнього конфлікту, він вийшов з неї і у 2015 р. заснував нову політичну силу – «КОРВіН» («Коаліція Відродження Речіпосполитої – Свобода і Надія»). Ідеологічно вона була спадкоємницею Конгресу Нових Правих, однак більш радикальна – сильний акцент на антиєвропейській риторичі, антисоціалізмі, лібертаріанстві. За результатами виборів проросійська партія, відома своєю антиукраїнською позицією та симпатією до російського президента Володимира Путіна, до Сейму не пройшла. Партія не добрала бл. 0,2% для того, щоб подолати виборчий поріг у 5% (У Польщі на парламентських виборах перемогла опозиція, 2015).

Відзначимо, що напередодні парламентських виборів 2015 р., у грудні 2014 р. Януш Корвін-Мікке відвідав окупований російською федерацією Кримський півострів, де зустрівся з т. зв. «прем'єр-міністром» Криму Сергієм Аксьоновим (Євродепутат від Польщі приїхав до Аксьонова в Крим, 2015), а також намагався довести, що так звані ДНР і ЛНР мають право на існування (Євродепутат від Польщі приїхав до Аксьонова в

Крим, 2015). В інтерв'ю для «TVN24» у 2015 р. він зазначав: «Саме Україна є ворогом, не Росія. Зараз там голосують за бандерівців, бандерівці набирають силу» (Євродепутат від Польщі приїхав до Аксьонова в Крим, 2015). Інший член партії – Гжегож Браун відзначав, що «Україна – це фікція» (Дяченко, 2022). «Дуже небезпечна фікція. Фікція незалежної держави, цивілізованого партнера і фікція суверенного народу, з котрим можна налагодити тривалі сусідські відносини», – зазначав прихильник «руського міра» (Дяченко, 2022). Водночас праворадикальна партія Конгрес нових правих зуміла здобути тільки 0,03% голосів виборців («To będzie one woman show»..., 2015).

Лідер популістської партії «Кукіз'15» Павел Кукіз відзначався своєю проукраїнською позицією і, навіть, приїхав до Києва під час Революції Гідності (Балюк, 2024). Однак згодом його висловлювання щодо України набули більш критичного забарвлення. Для прикладу, під час парламентських виборів (серпень 2015 р.) він гостро розкритикував висловлювання Президента Польщі Анджея Дуди, який запропонував створити новий формат міжнародних переговорів щодо Донбасу (за участі Польщі). Президент України Петро Порошенко пропозицію відхилив, заявивши, що «нові формати не потрібні» (Дуда запропонував Порошенкові новий формат переговорів по Донбасу, 2015). Павел Кукіз наголошував, що війна в Україні – безпосередня загроза безпеці Польщі. «На сьогодні зовнішня політика Польщі повинна полягати у збереженні якомога більшої нейтральності. У першу чергу треба реформувати Польщу, а не братися за реформування світу», – стверджував він (Paweł Kukiz skomentował wczorajsze zachowanie prezydenta Ukrainy, 2015).

Павел Кукіз наголошував, що «Польща як держава надто слабка», а українці «нас зневажають» (Paweł Kukiz skomentował wczorajsze zachowanie prezydenta Ukrainy, 2015). Також політик стверджував факт того, що «немає сенсу входити у конфлікт із Росією, що спершу треба зайнятися внутрішньою безпекою Польщі, відбудувати поліцію і служби, зупинити висмоктування польського капіталу іноземними корпораціями та банками, а вже потім думати про участь у міжнародних конфліктах» (Paweł Kukiz skomentował wczorajsze zachowanie prezydenta Ukrainy, 2015).

Наступні чергові парламентські вибори у Польщі відбулися у 2019 році. Участь у виборчій кампанії взяли праворадикальні та популістські партії, з-поміж яких виділялася владна партія «Право і справедливість». Виборцям було запропоновано передвиборчу програму, в якій Україна

згадувалася в контексті зовнішньополітичних пріоритетів (Program Prawa i sprawiedliwosci, 2019). Зокрема вказано, що «ситуація в Європі після 2014 року була зумовлена зниженням рівня безпеки не лише у глобальному, але й у континентальному масштабі. Головним чинником дестабілізації стали процеси та явища, що відбуваються в міжнародному середовищі нашого континенту: порушення норм міжнародного права, агресивна політика Російської Федерації, а також внутрішня криза в Європейському Союзі й напруження в регіоні Тихого океану» (Program Prawa i sprawiedliwosci, 2019).

У програмі зазначалося, що у сучасному світі зростає геополітичне суперництво, яке створює виклики, зокрема загрози, для Центральної та Східної Європи, тому важливим завданням є формування регіональної стійкості до зовнішніх загроз і протидія діям, спрямованим на зниження статусу та послаблення єдності регіону (Program Prawa i sprawiedliwosci, 2019). «Виходячи з реалістичних засад і прихильності до правди, ми поєднали у нашій зовнішній політиці два виміри – аксіологічний (ціннісний) і прагматичний, – читаємо у програмі. – Ми відмовилися від вторинної та периферійної політики, підпорядкованої сильнішим державам. Водночас ми поставили перед нашою дипломатією амбітні й далекоглядні цілі, очікуючи ефективного відстоювання інтересів Польщі як у двосторонніх відносинах, так і в міжнародних організаціях» (Program Prawa i sprawiedliwosci, 2019).

Відверто антиукраїнською, антиєвропейською та проросійською була передвиборча риторика блоку політичних партій «Конфедерація Свободи і Незалежності» на чолі з очільником Янушем Корвіном-Мікке. У своїх виступах представники цього блоку нерідко дискредитували Україну, применшували загрозу з боку Росії та критикували політику Заходу щодо підтримки Києва («Nie rozumiem dlaczego tak ostro reagujemy», 2019). Вони заперечували необхідність польсько-української співпраці у сфері безпеки, виступали проти надання допомоги українським біженцям та засуджували санкційну політику ЄС проти Російської Федерації («Nie rozumiem dlaczego tak ostro reagujemy», 2019). ««Ми маємо якийсь пунктик щодо Росії. Або ми її страшенно боїмося, або тупаємо ногами», – зазначав Януш Корвін-Мікке («Nie rozumiem dlaczego tak ostro reagujemy», 2019).

Представниками «Конфедерації Свободи і Незалежності» Україна зазвичай розглядалася крізь призму невирішених історичних конфліктів і територіальних суперечностей, а основний

акцент робився на захисті так званих «польських національних інтересів» у Східній Європі (Lider Konfederacji..., 2019). Особливе місце у риторичній партії займала критика Європейського Союзу, який звинувачувався у втручанні у внутрішні справи держав і нав'язуванні «ліберальних цінностей» (Lider Konfederacji..., 2019). Такий дискурс органічно поєднувався з проросійськими наративами про «необхідність нормалізації відносин із Москвою» та визнанням Росії «природним партнером» Польщі у протидії західному глобалізму (Lider Konfederacji..., 2019).

За парламентські місця у 2015 році боролася також партія «Кукіз'15» (спільно з Польською селянською партією). Зазначимо, що під час попереднього скликання саме її представник ініціював норми законодавства щодо «криміналізації згадок про УПА» (Вибори до польського парламенту та Україна, 2019). Представники блоку під час передвиборчої кампанії не акцентували особливу увагу на питаннях, безпосередньо пов'язаних з Україною, натомість базові пункти їх програми стосувалися змін у виборчій системі, підвищення заробітної плати для вчителів та лікарів, а також боротьби з корупцією та зміцнення демократії (Панченко, 2019). Відзначимо, що представники Польської селянської партії у цей же період суттєво радикалізували свої заяви. Зокрема, за тиждень до виборів лідер цієї політичної сили Владислав Косяняк-Камиш заявив про необхідність повернення польської агропродукції на російський ринок та пропонував зняти з Росії економічні санкції, залишивши виключно політичні (Панченко, 2019).

За результатами виборів, владна популістська партія «Право і справедливість» на парламентських виборах, які відбулися 13 жовтня, отримала 235 із 460 мандатів у Сеймі (43,59% голосів виборців) (Терещук, 2019). Також у польський парламент пройшли проєвропейська опозиційна «Громадянська коаліція», здобувши понад 27% голосів, від об'єднаних лівих сил – «Союз лівих демократів» – понад 12% і дві крайні праві партії – «Польська селянська партія / Кукіз'15» – понад 8% та блок «Конфедерація Свободи і Незалежності» (утворена внаслідок об'єднання політичних партій «КОРВіН», «Національний рух Польщі», «Конфедерація польської корони» та громадської організації «Союз християнських родин» – бл. 7% (Терещук, 2019).

Проаналізувавши склад нового парламенту, журналіст, активіст організації «Громадяни Польщі» Ігор Ісаєв прийшов до невтішного висновку: «Антиукраїнські політики збільшують свою силу – і хоча відверто такі погляди демонструє

лише кільканадцять людей, сила їхнього впливу може бути значно більша. «Українське» питання, особливо в історичній сфері, не викликає великих поділів у правлячій партії, проте воно дуже суперечливе для партій опозиції. Щоб не створювати собі більших репутаційних проблем, опозиція у випадку дискусії націоналістів на українську тему – просто промовчить. «Право і справедливість» цим скористається – послухає націоналістів і запропонує власну, лагіднішу версію якоїсь чергової історичної декларації. Проте обидві версії навряд чи сподобаються Україні і українцям» (Ісаєв, 2019).

Переконлива перемога на виборах популістської партії «Право і справедливість» з одного боку ускладнювала діалог з українською стороною, з іншого – відкривала нові можливості для перегляду стратегічних пріоритетів польсько-українських відносин. Консервативний характер зовнішньої політики партії, орієнтований на захист національних інтересів і історичної пам'яті хоча й створював напруження у сфері гуманітарної співпраці, зокрема щодо оцінки спільного минулого, однак політична сила демонструвала прагнення до посилення безпекового партнерства з Україною в умовах зростання російської загрози, підтримувала санкційну політику ЄС проти Росії і визнавала стратегічну роль Києва. Віце-маршалок польського Сейму від цієї партії Малгожата Гошевська, зокрема, відзначала, що для Польщі важливо підтримувати Україну в її боротьбі проти російської агресії, що триває зараз на Донбасі (Малгожата Гошевська, 2019). «Ми завжди рішуче висловлюємося й захищаємо Україну в питанні дотримання міжнародного права щодо територіальної цілісності і статусу Криму та частин Донбасу, де-факто зайнятих Російською Федерацією. Є справи незмінні, але є й інші важливі для нас справи, і ми розраховуємо на розуміння з боку українських політиків», – відзначала вона (Малгожата Гошевська, 2019).

Все ж варто констатувати, що у складі партії «Право і справедливість» були «кільканадцять радикальних націоналістів». Зокрема, люблінський воєвода Пшемислав Чарнек, який у липні 2018 р. подав заяву в прокуратуру на голову «Українського товариства» у Любліні, співголову Спільної комісії уряду та нацменшин у Польщі доктора Григорія Купріяновича через слова, які той сказав під час ушанування 8 липня пам'яті українців, загиблих від рук польських Селянських батальйонів і підрозділів Армії Крайової у 1944 р. в селі Сагринь (Люблінський воєвода назвав «провокацією» пам'ятні заходи в Сагрині, 2018).

15 жовтня 2023 р. на тлі повномасштабного вторгнення Росії на територію України відбулися чергові парламентські вибори у Польщі, активну участь у яких взяли праворадикальні та популістські партії. Найвищий рейтинг, відповідно до соціологічних опитувань, вкотре мала популістська партія «Право і справедливість», яка упродовж 2022–2023 рр. намагалася закріпити за Польщею роль регіонального гаранта стабільності та активно підтримувала Україну у воєнному протистоянні з Росією (Хто б не виграв, ставлення до України не зміниться, 2023). Зокрема, Президент Польщі Анджей Дуда у спільній польсько-литовсько-українській Декларації, оприлюдненій за результатами другого саміту Люблінського трикутника (січень 2023 р.), запевняв, що підтримка нашої держави «триватиме стільки, скільки буде потрібно», а Польща і Литва продовжать «надавати потужну військову, оборонну, політичну, дипломатичну, економічну, логістичну та гуманітарну допомогу» (Спільна декларація..., 2023). За його словами у Польщі поважають українців, бо «всі знають, що це працьовиті люди» (Польща у 2022 році надала Україні допомогу на суму до \$8 млрд, 2023).

Однак, згодом партія «Право і справедливість» відзначилася низкою антиукраїнських акцій, зокрема підтримала блокування українських кордонів у розпал т. зв. «зернової блокади». Дослідник Польського інституту міжнародних відносин Данієль Желіговський з цього приводу зазначав: «Найбільше поляків зачепило, що Україна звернулася з проханням про регулювання зернової проблеми до Брюсселя, а не до Варшави: ніщо так не дратує польські політичні еліти, ніж використання таких посередників і думка, що за нашою спиною погодять якусь угоду і ви дізнаєтеся про неї вже постфактум...» (Куренкова, 2023).

Загалом, на думку польських аналітиків – парламентські вибори 2023 р. – найбільш складні вибори з часу незмінного перебування від 2015 року при владі партії «Право і справедливість», а окремі із них стверджували, що ці вибори могли б порівнюватися до перших демократичних виборів 1989 року (Радь, 2023). «Головна лінія поділу – це наслідки посткомуністичної трансформації та вступу до ЄС, і те, чи люди відчують себе у виграші чи програші від цих наслідків. Більшість основних питань, довкола яких кандидати будуть передвиборчу агітацію не нові: ставлення до судової реформи, абортів, Євросоюзу, міграційної політики. Проте на цих виборах до них додалася й Україна», – зауважувала журналістка, викладачка Університету Вістула (Варшава) Олена Бабакова (Куренкова, 2023).

Т. Радь констатував, що «практичне рівне становище, з одного боку, правого провладного, а з іншого – лівого опозиційного таборів у часі парламентської виборчої кампанії робить її не лише надзвичайно конкурентною та безкомпромісною, а й надміру конфліктною та брудною» (Радь, 2023). Незважаючи на домінування в риториці соціально-економічних питань, не останнє місце в дискусіях займало «українське питання», яким сторони спекулювали для мобілізації електорату (Радь, 2023). Перш за все – це робила правляча партія – «Право і справедливість», представники якої активно використовували патріотичну риторику і демонстрували суспільству захист національних інтересів (Радь, 2023). Під час виборчої кампанії популісти активно порушували питання складних двосторонніх відносин, зокрема обговорювали одностороннє рішення польського уряду про обмеження ввозу українського зерна до Польщі, яке порушило правила Європейського Союзу, і про визнання Волинської трагедії «геноцидом» поляків на Волині (Радь, 2023).

Відверто антиукраїнські гасла під час виборчої кампанії висувала праворадикальна партія «Конфедерація». Її лідер – Славомір Менцен, зокрема, був єдиним депутатом, який не проголосував у Сеймі за резолюцію зі зверненням до ЄС і НАТО допомогти Україні у війні з Росією. Його заяви щодо «ремонт» ключового аеропорту, через який прибувала зброя для України, або ж залізничних шляхів, у випадку, якщо Україна не поступиться у зерновому питанні, також «резонували з загальнополітичною підтримкою Києва всіх інших політичних лідерів» (Парламентські вибори у Польщі та українське питання, 2023). Партія виступала проти соціальних пільг для українських біженців і наполягала, щоб Польща посилювала власні Збройні Сили, а не постачала зброю Україні («Найважливіші у цілому покоління...», 2023). «Конфедерація» також підтримувала вихід Польщі з Євросоюзу, закриття кордонів для біженців, закриття ринку землі для іноземного капіталу та повне ембарго на імпорту і транзит української продукції (Program wyborczy, 2023). Загалом, можна погодитися із аналітиками, які відзначали, що «скептична позиція щодо подальшої підтримки України знаходила дедалі ширшу, хоча й не вирішальну підтримку серед польських

виборців, й призвела до більш жорсткої поляризації на тлі боротьби за голоси виборців» («Найважливіші у цілому покоління...», 2023).

За результатами голосування 15 жовтня 2023 р. до польського парламенту потрапило п'ять політичних сил: «Право і справедливість» – 35,38% голосів, «Громадянська платформа» – 30,70%, «Третій шлях» – 14,40%, «Лівиця» – 8,61%, Конфедерація» – 7,16%) (Богданьок, 2023). У питанні ставлення до України, польські експерти були переконані, що зовнішня політика в українському векторі після парламентських виборів не зазнає радикальних змін. З цього приводу, зокрема, експерт із міжнародних відносин, народний депутат України VI скликання Євген Добряк зазначав: «Основу їхньої діяльності складатиме українська позиція, тому що поляки та їхні політичні еліти прекрасно розуміють, що на сьогоднішній день усі загрози і виклики для Європи і Польщі, насамперед, походять зі Сходу, від Російської Федерації. Тому в будь-якому разі і один, і другий варіант будуть підтримувати Україну... Поляки прекрасно розуміють: якщо не буде підтримки України, вони можуть отримати досить серйозну зону нестабільності і пряму загрозу для їхньої країни» (Хто б не виграв, ставлення до України не зміниться, 2023).

Висновки. Отже, у 2015–2023 роках «українське питання» – важлива складова передвиборчих програм праворадикальних та правопопулістських партій на парламентських виборах 2015–2023 рр., один з інструментів внутрішньополітичної мобілізації електорату.

У роки російсько-української війни партії цього ідеологічного спектру намагалися формувати образ України як одного з джерел соціально-економічних проблем Польщі. Частина популістських партій, зокрема «Право і справедливість», поєднувала підтримку України із прагматичною критикою її політичного керівництва. Після 2022 року, на тлі повномасштабного вторгнення Росії, публічна підтримка України з боку керівництва Польщі посилювалася, однак праворадикальні партії продовжували критикувати українських біженців, виступали проти надання їм соціальних пільг і гуманітарної допомоги. Такі наративи зміцнювали націоналістичний дискурс у польському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балюк Н. «Якби я дізнався, що такий, як Кукіз, керує державою, виїхав би з Польщі». URL: <https://wz.lviv.ua/statti/511356-yakby-ia-diznavsia-shcho-takyi-iak-kukiz-kerue-derzhavoiu-vyikhav-by-z-polshchi>
2. Богданьок О. У Польщі остаточно підрахували голоси на парламентських виборах. URL: <https://suspilne.media/595733-u-polsi-ostatocno-pidrahuvali-golosi-na-parlamentskih-viborah/>
3. В Польщі проходять парламентські вибори. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/25/7039888/>
4. Вибори до польського парламенту та Україна. URL: <https://naszwybir.pl/vybory-do-polskiego-parlamentu-ta-ukrayina/>

5. Гулай В., Максимівець В. Український контекст виборчих компаній у Польщі 2019 року до Європейського парламенту та сейму та сенату. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/ukraina-polshcha/012-ukrayina-polshcha-istorychna-spadshchyna-i-suspilna-svidomist/?id=194>
6. Дуда запропонував Порошенкові новий формат переговорів по Донбасу. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/duda-poroshenko-zaproponuvav-novij-format-peregovoriv-po-donbasu-64237.html>
7. Дяченко О. «Конфедерація» і Януш Корвін-Мікке – корисні для Росії ідіоти в стінах польського Сейму. URL: <https://deepstateua.com/konfiedieratsiia-i-ianush-korvin-mikkie-korisni-dlia-rosiyi-idioti-v-stinakh-polskogho-cieimu/>
8. Євродепутат від Польщі приїхав до Аксьонова в Крим. URL: https://lb.ua/society/2015/12/10/323204_evrodeputat_polshi_priehal.html?ref=deepstateua.com
9. Зміна влади у Польщі. URL: https://zaxid.net/zmina_vladi_u_polshhi_n1372212
10. Знову за старе. У Польщі вимагають від України каяття за Волинь. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2015/10/28/148670/>
11. Ісасв І. Більш поділених, більш радикальний сейм: що вибори принесуть українцям Польщі. URL: <https://nasze-slowo.pl/bilsh-podilenij-bilsh-radikalnij-sejm-shho-vibori-prinesut-ukra%D1%97nczyam-polshhi/>
12. Кіянка І., Туровський І. Аналіз виборчої кампанії у Польщі [2023]: можливості і загрози. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=4585299>
13. Куренкова О. Кордони між країнами, партіями та людьми. Як парламентські вибори можуть змінити Польщу та її відносини з Україною. URL: <https://suspilne.media/591905-kordoni-miz-krainami-partiami-ta-ludmi-ak-parlamentski-vibori-mozut-zminiti-polsu-ta-ii-vidnosini-z-ukrainou/>
14. Люблінський воевода назвав «провокацією» пам'ятні заходи в Сягрині. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2018/07/lyublinskij-voevoda-nazvav-provokaciyeu-ram-yatni-zaxodi-v-sagrini/>
15. Малгожата Гошевська, віце-маршалок польського Сейму: Розраховуємо на розуміння з боку українських політиків. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2019/10/27/malhozhata-hoshevska-2/>
16. Мехед Н. У Польщі відбуваються парламентські вибори. URL: <https://www.dw.com/uk/>
17. «Найважливіші у цілому покоління». Вибори в Польщі та подальша підтримка України. URL: <https://www.holosameryky.com/a/polshcha-ukraina-vybory/7310086.html>
18. Панченко Ю. Стара влада та друзі Кремля: яку небезпеку несуть Україні результати польських виборів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/10/14/7101853/>
19. Парламентські вибори в Польщі 2023: підсумки і перспективи польської зовнішньої політики: аналітична доповідь. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/parlamentski-vybory-v-polshchi-2023-pidsumky-i-perspektyvy>
20. Парламентські вибори у Польщі та українське питання. URL: <https://fstpool.com/parlamentski-vybory-u-polshhi-ta-ukrayinske-pytannya.html>
21. Поживанов М. Польща перед вибором і війна Путіна проти України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26963489.html>
22. Польща у 2022 році надала Україні допомогу на суму до \$8 млрд – Дуда. URL: <https://news.finance.ua/ua/polshha-u-2022-roci-nadala-ukraini-dopomogu-na-sumu-do-8-mlrd-duda>
23. Радь Т. Українське питання під час парламентських виборів у Польщі. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/ukrayins-ke-pitannya-pid-chas-parlaments-kih-viboriv-u-pol-shhi-24848>
24. Спільна декларація Президента України Володимира Зеленського, Президента Литовської Республіки Гітанаса Науседи та Президента Республіки Польща Анджея Дуди за результатами другого саміту Люблінського трикутника. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-80321>
25. Терещук Г. Поляки обрали новий Сейм. Чого очікувати в українсько-польських відносинах? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30218246.html>
26. У Польщі на парламентських виборах перемогла опозиція. URL: https://espresso.tv/news/2015/10/27/u_polshchi_na_parlamentskykh_vyborakh_peremogla_opozyciya?amp
27. У Польщі сьогодні вибори до парламенту. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1903173-u-polshchi-sogodni-vibori-do-parlamentu.html>
28. Українці мають визнати себе винними у геноциді поляків, – сенатор ПiC. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/28/7040008/>
29. Хто б не виграв, ставлення до України не зміниться: підсумки парламентських виборів у Польщі коментують експерти. URL: <https://uatv.ua/uk/hto-b-ne-vygrav-stavlennya-do-ukrayiny-ne-zminytsya-pidsumky-parlamentskykh-viboriv-u-polshhi-komentuyut-eksperty/>
30. Kordas J. Polska – Ukraina: polityka historyczna w latach 2015–2017. URL: <https://studiadesecuritate.uken.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/43/2018/10/Jerzy-Kordas-Polska-%E2%80%93-Ukraina-polityka-historyczna-w-latach-2015%E2%80%932017.pdf>
31. Lider Konfederacji: jeśli niemożliwy jest «dwustronny sojusz z USA», Polska powinna zawrzeć sojusz z Rosją. URL: https://wiadomosci.onet.pl/kraj/janusz-korwin-mikke-jesli-niemozliwy-jest-dwustronny-sojusz-z-usa-polska-powinna/cg35818?utm_source=chatgpt.com#
32. «Nie rozumiem dlaczego tak ostro reagujemy». Korwin-Mikke o słowach Putina. URL: https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-12-30/nie-rozumiem-dlaczego-tak-ostro-reagujemy-korwin-mikke-o-slowach-putina/?utm_source=chatgpt.com
33. Paweł Kukiz skomentował wczorajsze zachowanie prezydenta Ukrainy. URL: <https://kresy.pl/wydarzenia/kukiz-o-ukrainie-polska-biegnie-z-pomoca-a-dostaje-prztyczka-w-nos/>

34. Program Prava i Sprawiedliwosci. URL: https://pis.org.pl/files/Program_PIS_2019.pdf?utm_source=chatgpt.com
35. Program wyborczy. Konfederacja. Główne punkty «Konstytucji wolności». URL: <https://wiadomosci.wp.pl/program-wyborczy-konfederacja-glowne-punkty-konstytucji-wolnosci-6941446613285504a>
36. Sokół W. Partie polityczne w Polsce wobec polityki wschodniej i współpracy polsko-ukraińskiej: uwarunkowania, koncepcje, ewolucja». URL: https://journals.umcs.pl/we/article/viewFile/15163/pdf?utm_source=chatgpt.com
37. Terlecki R. Koalicjanci PiS wiedzą, że sami nie mają żadnych szans. 2022. Wydarzenia. URL: <https://www.rp.pl/polityka/art36908541-ryszard-terlecki-koalicjanci-pis-wiedza-ze-sami-nie-maja-zadnych-sza>
38. «To będzie one woman show». Konwencja lewicy podporządkowana Barbarze Nowackiej. URL: <https://tvn24.pl/polska/wybory-parlamentarne-2015-konwencja-zjednoczonej-lewicy-w-lodzi-ra582669-ls3313555>

REFERENCES

1. Baliuk, N. «Yakby ya diznavsia, shcho takyi, yak Kukiz, keruie derzhavoiu, vykhav by z Polshchi» [«If I found out that someone like Kukiz was running the country, I would leave Poland»]. (2024). URL: <https://wz.lviv.ua/statti/511356-yakby-ia-diznavsia-shcho-takyi-iak-kukiz-keruie-derzhavoiu-vykhav-by-z-polshchi> [in Ukrainian].
2. Bohdanok, O. U Polshchi ostatechno pidrakhuvaly holosy na parlamentskykh vyborakh [Votes in the parliamentary elections in Poland have been finally counted]. (2019). URL: <https://suspilne.media/595733-u-polsi-ostatocno-pidrahuvali-golosi-na-parlamentskih-viborah/> [in Ukrainian].
3. V Polshchi prokhodiat parlamentski vybory [Parliamentary elections are taking place in Poland]. (2015). URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/25/7039888/> [in Ukrainian].
4. Wybory do polskoho parlamentu ta Ukraina [Elections to the Polish parliament and Ukraine]. (2019). URL: <https://naszwybir.pl/vybory-do-polskogo-parlamentu-ta-ukrayina/> [in Ukrainian].
5. Hulai, V., Maksymivets, V. Ukrainskyi kontekst vyborchikh kompanii u Polshchi 2019 roku do Yevropeiskoho parlamentu ta seimu ta senatu [The Ukrainian context of electoral campaigns in Poland in 2019 for the European Parliament and the Sejm and Senate]. (2019). URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/ukraina-polshcha/012-ukrayina-polshcha-istorychna-spadshchyna-i-suspilna-svidomist/?id=194> [in Ukrainian].
6. Duda zaproponuvav Poroshenkovi novyi format perehovoriv po Donbasu [Duda proposed a new format of negotiations on Donbas to Poroshenko]. (2015). URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/duda-poroshenko-zaproponuvav-novij-format-peregovoriv-po-donbasu-64237.html> [in Ukrainian].
7. Diachenko, O. «Konfederatsiia» i Yanush Korvin-Mikke – korysni dlia Rosii idioty v stinakh polskoho Ceimu [«Confederation» and Janusz Korwin-Mikke – useful idiots for Russia within the walls of the Polish Sejm]. (2022). URL: <https://deepstateua.com/konfiedieratsiia-i-ianush-korvin-mikkie-korisni-dlia-rosiyi-idioti-v-stinakh-polskogho-cieimu/> [in Ukrainian].
8. Yevrodeputat vid Polshchi prykhav do Aksonova v Krym [A Polish MEP visited Aksyonov in Crimea]. (2015). URL: https://lb.ua/society/2015/12/10/323204_evrodeputat_polshi_prihal.html?ref=deepstateua.com [in Ukrainian].
9. Zmina vlady u Polshchi [Change of power in Poland]. (2015). URL: https://zaxid.net/zmina_vladi_u_polshhi_n1372212 [in Ukrainian].
10. Znovu za stare. U Polshchi vymahaiut vid Ukrainy kaiattia za Volyn [Back to the old ways: In Poland, Ukraine is again being asked to apologize for Volhynia]. (2015). URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2015/10/28/148670/> [in Ukrainian].
11. Isaiev, I. Bilsh podilenyi, bilsh radykalnyi seim: shcho vybory prynesut ukrainsiam Polshchi [A more divided, more radical Sejm: what the elections mean for Ukrainians in Poland]. (2019). URL: <https://nasze-slowo.pl/bilsh-podilenij-bilsh-radikalnij-sejm-shho-vibori-prinesut-ukra%D1%97nczyam-polshhi/> [in Ukrainian].
12. Kiianka, I., Turovskiy, I. Analiz vyborchoi kampanii u Polshchi [2023]: mozhlyvosti i zahrozy [Analysis of the electoral campaign in Poland [2023]: opportunities and threats]. (2023). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=4585299> [in Ukrainian].
13. Kurenkova, O. Kordony mizh krainamy, partiiamy ta ludmy. Yak parlamentski vybory mozhut zminyty Polshchu ta yii vidnosyny z Ukrainoiu [Borders between countries, parties, and people: how parliamentary elections can change Poland and its relations with Ukraine]. (2023). URL: <https://suspilne.media/591905-kordoni-mizh-krainami-partiami-ta-ludmi-ak-parlamentski-vibori-mozut-zminiti-polsu-ta-ii-vidnosini-z-ukrainou/> [in Ukrainian].
14. Liublinskyi voievoda nazvav «provokatsiieiu» pamiatni zakhody v Sahryni [The Lublin Voivode called the commemorative events in Sahryn «a provocation»]. (2018). URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2018/07/lyublinskij-voyevoda-nazvav-provokacyeyu-pam-yatni-zaxodi-v-sagrini/> [in Ukrainian].
15. Malhozhata Hoshevska, vitse-marshalok polskoho Seimu: Rozrakhovuiemo na rozuminnia z boku ukrainskykh politykiv [Małgorzata Gosiewska, Deputy Marshal of the Polish Sejm: We expect understanding from Ukrainian politicians]. (2019). URL: <https://rozmova.wordpress.com/2019/10/27/malhozhata-hoshevska-2/> [in Ukrainian].
16. Mekhed, N. U Polshchi vidbuvaiutsia parlamentski vybory [Parliamentary elections are taking place in Poland]. (2023). URL: <https://www.dw.com/uk/> [in Ukrainian].
17. «Naivazhlyvishi u tsilomu pokolinni». Wybory v Polshchi ta podalsha pidtrymka Ukrainy [«The most important in a whole generation»: elections in Poland and continued support for Ukraine]. (2023). URL: <https://www.holosameryky.com/a/polshcha-ukraina-vybory/7310086.html> [in Ukrainian].
18. Panchenko, Yu. Stara vlada ta druzi Kremlia: yaku nebezpeku nesut Ukraini rezultaty polskykh vyboriv [The old authorities and Kremlin allies: what threat the results of the Polish elections pose to Ukraine]. (2019). URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/10/14/7101853/> [in Ukrainian].

19. *Parlamentski wybory w Polshchi 2023: pidsumky i perspektyvy polskoi zovnishnoi polityky: analitychna dopovid* [Parliamentary elections in Poland 2023: results and prospects for Polish foreign policy – analytical report]. (2023). URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/parlamentski-vybory-v-polshchi-2023-pidsumky-i-perspektyvy> [in Ukrainian].
20. *Parlamentski wybory u Polshchi ta ukrainske pytannia* [Parliamentary elections in Poland and the Ukrainian issue]. (2023). URL: <https://fstpool.com/parlamentski-vybory-u-polshchi-ta-ukrayinske-pytannia.html> [in Ukrainian].
21. Pozhyvanov, M. *Polshcha pered vyborom i viina Putina proty Ukrainy* [Poland at a crossroads and Putin's war against Ukraine]. (2015). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26963489.html> [in Ukrainian].
22. *Polshcha u 2022 rotsi nadala Ukraini dopomohu na sumu do \$8 mlrd – Duda* [In 2022, Poland provided Ukraine with up to \$8 billion in aid – Duda]. (2023). URL: <https://news.finance.ua/ua/pol-shha-u-2022-roci-nadala-ukraini-dopomohu-na-sumu-do-8-mlrd-duda> [in Ukrainian].
23. Rad, T. *Ukrainske pytannia pid chas parlamentskykh vyboriv u Polshchi* [The Ukrainian issue during the parliamentary elections in Poland]. (2023). URL: <https://www.oporaua.org/vybory/ukrayins-ke-pitannya-pid-chas-parlaments-kih-viboriv-u-pol-shhi-24848> [in Ukrainian].
24. *Spilna deklaratsiia Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho, Prezydenta Lytovskoi Respubliky Hitanasa Nausiedy ta Prezydenta Respubliky Polshcha Andzheia Dudy za rezultatamy druhoho samitu Liublinskoho trykutnyka* [Joint declaration of the President of Ukraine Volodymyr Zelensky, the President of the Republic of Lithuania Gitanas Nausėda, and the President of the Republic of Poland Andrzej Duda following the second summit of the Lublin Triangle]. (2023). URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-80321> [in Ukrainian].
25. Tereshchuk, H. *Poliaky obraly novyi Seim. Choho ochikuvaty v ukrainsko-polskykh vidnosynakh?* [Poles have elected a new Sejm. What to expect in Ukrainian-Polish relations?]. (2019). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30218246.html> [in Ukrainian].
26. *U Polshchi na parlamentskykh vyborakh peremohla opozytisia* [The opposition won the parliamentary elections in Poland]. (2015). URL: https://espreso.tv/news/2015/10/27/u_polschi_na_parlamentskykh_vyborakh_peremogla_opozyciya?amp [in Ukrainian].
27. *U Polshchi sohodni vybory do parlamentu* [Today, parliamentary elections are being held in Poland]. (2015). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1903173-u-polschi-sogodni-vibori-do-parlamentu.html> [in Ukrainian].
28. *Ukrainci maiut vyznaty sebe vynnymy u henotsydi poliakiv, – senator PiS* [Ukrainians must recognize themselves as guilty of the genocide of Poles, – PiS senator]. (2015). URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/28/7040008/> [in Ukrainian].
29. *Khto b ne vyhrav, stavlennia do Ukrainy ne zminytsia: pidsumky parlamentskykh vyboriv u Polshchi komentuiut eksperty* [Whoever wins, the attitude toward Ukraine will not change: experts comment on the results of the parliamentary elections in Poland]. (2023). URL: <https://uatv.ua/uk/hto-b-ne-vygrav-stavlennya-do-ukrayiny-ne-zminytsya-pidsumky-parlamentskykh-vyboriv-u-polshhi-komentuyut-eksperty/> [in Ukrainian].
30. Kordas, J. *Polska – Ukraina: polityka historyczna w latach 2015–2017* [Poland – Ukraine: historical policy in 2015–2017]. (2018). URL: <https://studiadesecuritate.uken.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/43/2018/10/Jerzy-Kordas-Polska-%E2%80%93-Ukraina-polityka-historyczna-w-latach-2015%E2%80%932017.pdf> [in Poland].
31. *Lider Konfederacji: jeśli niemożliwy jest «dwustronny sojusz z USA», Polska powinna zawrzeć sojusz z Rosją* [Leader of the Confederation: if a “bilateral alliance with the USA” is impossible, Poland should form an alliance with Russia]. (2019). URL: https://wiadomosci.onet.pl/kraj/janusz-korwin-mikke-jesli-niemozliwy-jest-dwustronny-sojusz-z-usa-polska-powinna/cg35818?utm_source=chatgpt.com# [in Poland].
32. *«Nie rozumiem dlaczego tak ostro reagujemy»* [«I don't understand why we are reacting so sharply»]. (2019). *Korwin-Mikke o słowach Putina*. URL: https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-12-30/nie-rozumiem-dlaczego-tak-ostro-reagujemy-korwin-mikke-o-slowach-putina/?utm_source=chatgpt.com [in Poland].
33. *Paweł Kukiz skomentował wczorajsze zachowanie prezydenta Ukrainy* [Paweł Kukiz commented on the Ukrainian president's behavior yesterday]. (2015). URL: <https://kresy.pl/wydarzenia/kukiz-o-ukrainie-polska-biegnie-z-pomoca-a-dostaje-prztyczka-w-nos/> [in Poland].
34. *Program Prawa i Sprawiedliwosci* [Law and Justice Party program]. (2019). URL: https://pis.org.pl/files/Program_PIS_2019.pdf?utm_source=chatgpt.com [in Poland].
35. *Program wyborczy. Konfederacja. Główne punkty «Konstytucji wolności»* [Electoral program. Confederation. Main points of the «Constitution of Freedom»]. (2023). URL: <https://wiadomosci.wp.pl/program-wyborczy-konfederacja-glowne-punkty-konstytucji-wolnosc-6941446613285504a> [in Poland].
36. Sokół, W. *Partie polityczne w Polsce wobec polityki wschodniej i współpracy polsko-ukraińskiej: uwarunkowania, koncepcje, ewolucja* [Political parties in Poland regarding eastern policy and Polish-Ukrainian cooperation: conditions, concepts, evolution]. (2025). URL: https://journals.umcs.pl/we/article/viewFile/15163/pdf?utm_source=chatgpt.com [in Poland].
37. *Terlecki, R. Koalicjanci PiS wiedzą, że sami nie mają żadnych szans* [PiS coalition partners know that they have no chances on their own]. (2022). URL: <https://www.rp.pl/polityka/art36908541-ryszard-terlecki-koalicjanci-pis-wiedza-ze-sami-nie-maja-zadnych-sza> [in Poland].
38. *«To będzie one woman show». Konwencja lewicy podporządkowana Barbarze Nowackiej* [«It will be a one-woman show»: the left's convention subordinated to Barbara Nowacka]. (2015). URL: <https://tvn24.pl/polska/wybory-parlamentarne-2015-konwencja-zjednoczonej-lewicy-w-lodzi-ra582669-ls3313555> [in Poland].

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025